

RUSÇADA ZIT ANLAMLI DEYİM KAVRAMI VE BELİRLEME YÖNTEMLERİ¹

Fatma ATAĞLI SAÇAK

Öğr. Gör. Dr., Hitit Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü. ataklifatma@gmail.com, Orcid: 0000-0003-0645-5519

Ataklı Saçak, Fatma. "Rusçada Zıt Anlamlı Deyim Kavramı ve Belirleme Yöntemleri". ulakbilge, 59 (2021 Nisan): s. 576-588. doi: 10.7816/ulakbilge-09-59-07

ÖZ

Sözcüklerde bulunan zıt anlam bağıntısına, doğal olarak, sözcüklerin bir araya gelmesiyle oluşan deyim birimlerinde de rastlanılmaktadır. Zıt anlamlı sözcükler gibi zıt anlamlı deyimler de nitelendirilen durum ve eylemlere daha fazla değer kazandırmakla birlikte canlı, renkli bir üslup ve duygu aktarımı sağlamaktadır. Zıt anlamlı deyimlerin belirlenmesine dair dar ve geniş yaklaşım olmak üzere farklı görüşler bulunsa da zıt anlamlı deyim araştırmalarında anlamların birbirine karşı oluşturduğu zıtlık en temel ölçüttür. En belirgin zıt anlamlı deyim grupları, bileşim açısından kısmen uygun düşmekle birlikte anlam açısından karşıtlık oluşturan öğelere sahip dil birimleridir. Deyimler kendi aralarında tam bir zıtlık oluşturabileceği gibi genellikle zayıf ya da kısmi bir zıtlık da oluşturmaktadır. Aynı yapısal düzen ve sözcüksel uyumun ise ek özellikler olarak kabul edilmesi daha uygundur. Rus dilbiliminde zıt anlamlı deyimler üzerine yapılan araştırmalar 1960'lı yıllarda başladıysa da ülkemiz dilbiliminde söz konusu olguya dair bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu nedenle çalışmamızda Rusça materyalleri esasında zıt anlamlı deyim kavramı ve onları belirleme yöntemlerinden bahsedilmesi, örneklendirilmesi amaçlanmıştır. Çalışmamızda semantik, morfolojik ve tasvirsel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Bu makalenin birinci bölümünde zıt anlamlı deyim araştırmalarının tarihsel gelişimi hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümünde ise zıt anlamlı deyim kavramı açıklanmakla birlikte bu tür deyimlerin belirlenme yöntemlerinden bahsedilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Zıt anlamlı deyimler, Rus dili, deyim içi karşıt anlamlılık, deyimbilim, zıt anlam

Makale Bilgisi:

Geliş: 25 Ocak 2021

Düzeltilme: 22 Şubat 2021

Kabul: 6 Mart 2021

¹Bu makale 21 Temmuz 2020 tarihinde Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Rus Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında savunulan "Rusçada Zıt Anlamlı Deyimler" başlıklı doktora tezi esas alınarak hazırlanmıştır.

Giriş

Sözcüklerde bulunan zıt anlam bağıntısına, doğal olarak, sözcüklerin bir araya gelmesiyle oluşan deyim birimlerinde de rastlanılmaktadır. Zıt anlamlı sözcükler gibi zıt anlamlı deyimler de nitelendirilen durum ve eylemlere daha fazla değer kazandırmakla birlikte canlı, renkli bir üslup ve duygu aktarımı sağlamaktadır. Deyimlerde yapılan zıt anlam araştırmaları eş anlam araştırmalarına kıyasla çok daha az gelişim göstermiştir. Deyimbilim alanında karşılaşılan zıt anlamsal bağıntılar, Rus dilbiliminde XX. yüzyılın ortalarından itibaren özellikle son yıllarda incelenmeye başlanmıştır.

Zıt anlamlı deyimler birisine ya da bir şeye dair ifadelerde; olayların, eylemlerin ve davranışların değerlendirilmesinde; eylemlerin yoğunluğu, şiddeti; herhangi bir sahadaki konum gibi farklı türlere ait alanlarda karşımıza çıkmaktadır (Fomina, 1990: 337). Zıt anlam olgusu özellikle de geçici kavramlar olarak adlandırılan, insanın çeşitli özelliklerini, durumlarını ve eylemlerini ifade eden deyimler alanında kendini göstermektedir. Bununla birlikte tüm sözcükler zıt anlamlı bir sözcüğe sahip olmadığı gibi tüm deyimlerin de zıt anlamsal bir bağıntı oluşturması mümkün değildir. Zıt anlamlı deyimler genellikle zıt anlamsal bir bağıntı oluşturan belirteçli ve fiilli deyimler arasında gözlenmektedir. İsim, kip, bağlaç ve ünlem içeren deyimlerde ise daha seyrek rastlanmaktadır (Mardiyeva, 2003: 84). Bu durum da zıt anlamlı deyimlerin dilde nadir rastlanır bir kavram olduğunu açıklar niteliktedir.

Bir zıt anlam dizisi, ortak ve ayırt edici bir özelliğe sahip olmakla birlikte maksimum anlam karşıtlığını ifade eden anlamsal bir yapıda dilsel birimleri bir araya getirmektedir (Solovyeva ve Şabanova, 2015: 43). Zıt anlamlı deyimler, hiç şüphesiz zıt anlamlı sözcüklerden çok daha karmaşık bir olgudur. Bunun sebebi, kendine özgü bir anlam türüne sahip, kalıplaşmış sözel bir bütün olan deyim, daha yüksek seviyede bulunan bir birim olmasından ileri gelmektedir. Sözcük bileşenlerinin anlamlarının bir dereceye kadar deyim anlamına yansıdığı durumlarda zıt anlamlı deyimler en açık haliyle belirmektedir (Emirova, 2008: 45). O halde zıt anlamlı deyimler, her ne kadar karmaşık bir olgu olarak görünse de, eğer bileşimlerinde yer alan sözcüklerin serbest anlamı fark edilirse, aralarındaki anlam bağıntısı daha net anlaşılmaktadır.

Zıt Anamlı Deyim Araştırmalarının Tarihsel Gelişimi

Rus dilbiliminde zıt anlamlı deyimler üzerine yapılan araştırmalar 1960'lı yıllarda başlamıştır. İngiliz ve Alman deyimbilimi üzerine araştırmalar yapan L. A. Gryaznova, A. İ. Alehina ve N. M. Sidyakova söz konusu konuya eğilen ilk araştırmacılar arasında yer almaktadırlar. Daha sonra A. Ts. Akopyan, A. İ. Molotkov, M. İ. Sidorenko gibi araştırmacılar Rusça zıt anlamlı deyimler konusunu araştırmaya başlamışlardır. Zıt anlamlı deyimlerin araştırılması farklı yönlerde gerçekleşmiştir: 1960-1990'lı yıllarda zıt anlamlı deyim ölçütleri açığa çıkarılmıştır. Bu konuda 1964 yılında Sidyakova, Gryaznova; 1967 ve 1977 yıllarında Molotkov; 1968 yılında Alehina; 1971 yılında A. M. Emirova; 1969, 1983 ve 1985 yıllarında Sidorenko; 1986 yılında A. V. Kunin; 1987 yılında A. G. Nazaryan; 1990 yılında E. N. Miller gibi araştırmacılar çalışmalar yapmışlardır. Zıt anlamlı deyimlerin oluşum özelliklerinin belirlenmesi ve yapısal, anlamsal açıdan özellikleri 1968 yılında Alehina; 1969 ve 1985 yıllarında Sidorenko; 1986 yılında Kunin; 1993 yılında O. İ. Avdeyeva ve 1996 yılında A. V. Sviridova gibi araştırmacılar tarafından incelenmiştir. 1968 yılında Alehina, 1969 ve 1985 yıllarında Sidorenko; 1977 yılında L. P. Zimina; 1980 ve 1990 yıllarında Miller; 1986 yılında Kunin; 1998 yılında G. B. Mardanova gibi araştırmacılar zıt anlamlı ve eş anlamlı deyimlerin etkileşim özelliğini araştırmışlardır. 1976 yılında V. B. Sinyuk ve 1977 yılında Zimina tarafından zıt anlamlı deyim öğelerinin özelliği üzerine; 1964 ve 1966 yıllarında Gryaznova; 1990 yılında Miller ve 1993 yılında N. F. Alefirenko tarafından deyimlerin ve sözcüklerin zıtlığı üzerine ayrıntılı çalışmalar yapılmıştır. 1964 ve 1966 yıllarında Gryaznova; 1968 ve 1971 yıllarında Alehina; 1976 yılında S. A. Barkisyan; 1985 yılında Sidorenko; 1993 yılında Alefirenko ve 1990 yılında Miller karşılaştırmalı olarak zıt anlamlı deyim ve sözcükleri incelemiştir. 1970 yılında T. A. Bertagayev; 1970 ve 1972 yıllarında G. Ts. Pyurbeyev; 1981 yılında J. K. Konakbayeva; 1998 yılında Mardanova ve diğer araştırmacılar tarafından farklı dillerde zıt anlamlı deyimlerin karşılaştırmalı analizi yapılmıştır. 1968 yılında Alehina; 1977 yılında Zimina; 1980 ve 1990 yıllarında Miller tarafından dilde zıt anlamlı deyimlerin işlevi araştırılmıştır. 1970 ve 1979 yıllarında Yu. A. Gvozdarev; L. A. Vvedenskaya ve Baranov tarafından okullarda zıt anlamlı deyimlerin öğretim yöntemleriyle ilgili meseleler ortaya koyulmuştur. Bu konuyla ilgili batılı araştırmacılardan A. Levin-Steimann (1992), İ. Rudolf (1996) ve vd. çalışmalarda bulunmuşlardır (Mardiyeva, 2003:75-76).

Zıt anlamlı deyimler konusu özellikle Molotkov, Sidorenko, Kunin, Zimina ve Miller'in çalışmalarında ele alınmış ve büyük bir gelişim göstermiştir. Zıt anlamlı deyimler üzerine yapılan bu tür çalışmalar özellikle Alman, İngiliz, Fransız dilleri üzerine araştırmalar yapan Sovyet ve Rus bilim insanları tarafından ortaya koyulmuştur. Misal Kunin ve Alehina İngilizce zıt anlamlı deyimleri, Zimina ve Miller Almanca zıt anlamlı deyimleri, Nazaryan da Fransızca zıt anlamlı deyimleri incelemiştir. Sözü geçen bilim insanları tarafından yapılan bu çalışmalarda Almanca,

İngilizce veya Fransızcadaki bulunan deyim ve sözcüklerin zıt anlam bağıntıları gösterilmiş ve sınıflandırılmıştır. Bunun yanı sıra yukarıda bahsedilen araştırmacıların bazıları, çalışmalarında Rusça zıt anlamlı deyimleri de incelemiştir.

Zıt anlamlı deyimler üzerine çalışmalarda bulunan araştırmacılar arasında Miller'e ayrıca değinmek gerekmektedir. Bilim insanı, bu konuyu tüm yönleriyle ortaya koymuştur. Araştırmacı zıtlık kavramını diliçi ve dildışı tüm yönleriyle ele almış; zıt anlamlı deyimler konusunu kuramsal bir temele kavuşturmaya çalışmıştır. Bunun yanı sıra zıt anlama dair yayınladığı eserlerinde hem zıt anlamlı sözcüklerin hem de zıt anlamlı deyimlerin ayrıntılı zıtlık analizlerini gerçekleştirmiş, derinlemesine materyal incelemelerinde bulunmuş ve çok çeşitli örnekler sunmuştur. Bu bağlamda, Miller zıt anlamlı sözcükler ile zıt anlamlı deyimlerin birbirini tamamladığını ve gelişim koşullarının aynı olduğunu ifade etmiştir. Bunun yanı sıra, eserlerinde sunduğu materyal incelemeleriyle birlikte zıt anlamlı deyimlerin tespit edilmesinde ve bir zıt anlamlı deyimler sözlüğünün oluşturulmasında araştırmacılara eşsiz bir kaynak sunmuştur.

Zıt anlamlı deyimlerin kavramsal ve kuramsal olarak açıklanmasına, sınıflandırılmasına dair yapılan çalışmaların yanı sıra, Basko, yabancı öğrencilere deyimlerin öğretilmesinde zıtlık ilkesinden yararlanmanın mümkün olduğunu bildirmektedir. Ona göre, zıtlık ilkesi, dilin sözcüksel, anlamsal sistemindeki esaslardan biridir. Yaşamın temelinde bulunan zıtlık, insanı çevreleyen nesnelere, eylemlere, niteliklere ve özelliklere arasındaki karşıtlığın birliğine dayanmaktadır. Bu yüzden zıt anlamlı sözcükleri arayıp bulma gereksinimi tüm insanlarda olduğu gibi yabancı öğrencilerde de ortaya çıkmaktadır. Nitekim araştırmacı Rus dilini öğrenen yabancı öğrencilere örneğin "nicelik" kavramıyla ilgili deyimlerin zıtlık ilişkisi temelinde öğretilbileceğini ifade etmektedir. Bu kavramı, deyimler aracılığıyla "çok, büyük miktarda" ve "az, az miktarda" gibi karşıtlık temelinde kültürelbilimsel açıdan inceleyerek çeşitli zıt anlamlı deyim gruplarında ortaya koymaktadır: örneğin aşağıdaki deyimler, bir şeyin ya da insanların çok sayıda olmasını ifade etmektedir: "çok bol, haddi hesabı yok" (*непочтатый край*); "uçsuz bucaksız" (*конца-краю не видно*); "derdi, tasası boyunu aşmış" (*полон рот*) (kaygı, uğraşyla ilgili); "iş başından aşkın" (*по горло*) (işlerle ilgili); "tıklım tıklım, iğne atsan yere düşmez" (*яблоку негде упасть*) (insanlarla ilgili); "para içinde yüzüyor, bolluk içinde" (*куры не клюют*) (parayla ilgili); "istemediğin kadar bol, çok fazla" (*хоть пруд пруди*); "sayısız, çok fazla, insandan geçilmiyor" (*отбою нет / нет отбоя*) (insanlarla ilgili); "ne kadar istersen" (*сколько душе угодно*) ve "aslan payı" (*львиная доля*) vb. Aşağıdaki deyimler ise bir şeyin ya da insanların az sayıda olmasını ifade etmektedir: "parmakla sayılacak kadar az" (*по пальцам можно пересчитать*); "çok az, yok denecek kadar az" (*кот наплакал*); "ucu ucuna, yetecek kadar" (*в обрез*); "devede kulak, çok az" (*капля в море*) ve "tamtakır" (*шагом покати*) vb. Rusçanın deyim hazinesinde çokluğu, büyüklüğü ifade eden deyimlerin, azlığı, küçüklüğü ifade edenlere göre daha geniş bir yer tutması belirgin bir şekilde göze çarpmaktadır. Bu durum Basko'ya göre, muhtemelen ülke yüzölçümünün sahip olduğu geniş toprakların duyumsanmasına bağlı olarak, Rus insanının büyük, iri, geniş olan her şeye karşı doğal eğilimiyle açıklanmaktadır (Basko, 2018: 230-231). Böylece deyimlerin karşıt kavramlar temelinde kültürelbilimsel açıdan incelenmesiyle birlikte dilsel, toplumsal ve kültürel açıdan ilginç sonuçlara ulaşılması mümkündür. Ayrıca, yabancı öğrencilere dil, kültür ve deyimlerin öğretilmesinde zıtlık ilkesinden yararlanılabilir.

Son yıllarda başta E. R. Mardiyeva olmak üzere, M. S. Pestova (2014), İ. U. Adjiyeva (2012), E. İ. Mazitova (2015), K. L. Kiseleva (2011), N. V. Solovyeva ve V. P. Şabanova (2015) gibi araştırmacılar zıt anlamlı deyimler üzerine araştırmalarda bulunmuştur. Araştırmalarımız neticesinde ülkemizde zıt anlamlı deyimler üzerine yayımlanmış herhangi bir sözlük, tez ya da araştırmaya ulaşamadık. Bununla birlikte 2009 yılında Murat Uluoğlu tarafından hazırlanan "Rusçada Fiilli Deyimlerin Yapısal, Anlamsal ve Dilbilgisel Özellikleri" adlı doktora tezinin "fiilli deyimlerin anlamsal özellikleri" başlıklı dördüncü bölümü dikkat çekmektedir. Araştırmacı, çalışmasının bu bölümünde "fiilli deyimlerde eş anlamlılık", "fiilli deyimlerde çok anlamlılık", "fiilli deyimlerde eş seslilik" gibi alt başlıkların yanı sıra "fiilli deyimlerde karşıt anlamlılık" konusuna da yer vermiştir.

Rusçada Zıt Anlamlı Deyim Kavramı ve Belirleme Yöntemleri

Zıt anlamlı deyimler, farklı koşullar altında meydana gelmektedir. Anlamsal, yapısal ve dilbilgisel açıdan zıtlık oluşturan deyimler, öğelerden birinin zıt anlama sahip bir sözcük ya da bir edatla yer değiştirmesi sonucunda meydana gelmektedir: örneğin "ağız iyi laf yapar" (*язык хорошо подвешен*) - "iki lafı bir araya getiremez" (*язык плохо подвешен*); "aynı hamurdan, aynı telden çalan" (*из одного теста*) - "mayası farklı, başka hamurdan" (*из другого теста*); "yoluna (rayına) girmek" (*входит в колею*) - "rayından (çığırından) çıkmak" (*выбиваться из колеи*); "tıkrında gitmek" (*идти в гору*) - "tepetaklak olmak" (*идти под гору*); "maskesini indirmek, gerçek yüzünü ortaya koymak" (*сбрасывать маску*) - "ikiyüzlü davranmak, gerçek kişiliğini gizlemek" (*надевать маску*); ya da *не, без* gibi olumsuzluk eklerini dâhil etme ya da çıkarma yöntemiyle zıt anlamlı deyim çiftleri oluşturulabilir: örneğin "uyum içinde yaşamak, gül gibi geçinmek" (*в ладу жить*) - "geçinememek, anlaşmazlık içinde olmak" (*жить не в ладу*); "kıt akıllı" (*без царя в голове*) - "zehir gibi, çok akıllı" (*с царем в голове*) vb. Yapısal ya da ögesel açıdan benzer birimler olduğu gibi yapısal açıdan farklı zıt anlamlı deyimler de bulunmaktadır: örneğin "iyi yönde etkilemek" (*наставлять на ум*) - "kötü yönde etkilemek" (*сбивать с толку*); "iki adım ötede" (*рукой подать*) - "dünyanın öbür ucunda" (*за тридевять земель*) vb. (Fomina, 1990: 337-338).

Bilindiği gibi deyimlerde zıt anlamsal bağıntılar eş anlamsal bağıntılara göre daha az gelişim göstermiştir. En belirgin zıt anlamlı deyimler, bileşim açısından kısmen uygun düşen ancak anlam açısından karşıtlık oluşturan öğelere sahip olan birimlerdir. Bu duruma "istemeye istemeye, içi sıkılarak" (*с тяжёлым сердцем*) – "düşünüp taşınmadan, gönül rızasıyla" (*с легким сердцем*); korkak insan" (*не из храброго десятка*) - "cesur insan" (*не из трусливого десятка*); yüzünü dönmek, dikkat kesilmek" (*поворачиваться лицом*) – "sırtını dönmek, birinden sırtını çevirmek" (*поворачиваться спиной*) gibi zıt anlamlı deyim çiftlerini örnek olarak göstermek mümkündür. Bu tür deyimlere karşıtlık anlamı veren öğeler çoğunlukla zıt anlamlı sözcüklerdir. Örneğin "ağır" (*тяжёлый*) - "hafif" (*лёгкий*) ve "cesur" (*храбрый*) – "korkak" (*трусливый*) zıt anlamlı sözcük çiftleri yukarıdaki deyimlerde karşıtlığı sağlamıştır. Bununla birlikte deyim bileşiminde yalnızca bağlamsal bir zıtlık oluşturan öğelere de rastlanmaktadır. Nitekim yukarıda örnek olarak gösterilen deyimlerde "yüz" (*лицо*) ve "sırt" (*спина*) sözcükleri bağlamsal bir zıtlık ortaya koymaktadır. Zıt anlamsal bağıntıların yanı sıra zıt anlamlı deyimler genellikle eş anlamlı sözcüklerin karşıtısal bağıntıları ile de kurulmaktadır. Bu duruma "akıllı" (*умный*) – "aptal" (*глупый*) zıt anlamlı sözcük çifti ve "çok akıllı" (*семи пядей во лбу*) – "aklı kit, kit akıllı" (*пороха не выдумает*) zıt anlamlı deyim çifti; "al al, pembe" (*румяный*) - "solgun" (*бледный*) zıt anlamlı sözcük çifti ve "yüzünden kan damlıyor, çok sağlıklı" (*кровь с молоком*) – "kireç gibi olmak" (*ни кровинки в лице*) gibi zıt anlamlı deyim çiftleri örnek olarak gösterilebilir (Alefirenko ve Semenenko, 2009: 75). Zıt anlamlı deyimler, eş anlamlı deyimlere göre niceliksel açıdan oldukça az bir oranda bulunmasına rağmen, söz konusu dil birimleri işlevsel ve anlatımsal açıdan büyük bir önem taşımaktadır. Zıt anlamlı deyimlerin yazılı ve sözlü dilde kullanılması, söz konusu ifadeyi zenginleştirmekle birlikte etkili ve çarpıcı bir hale getirmektedir.

Dilbilimciler arasında zıt anlamlı deyimlerin zıt anlamlı sözcüklerden daha az geliştiği yönündeki genel kanıya E. N. Miller katılmamakla birlikte özünde zıt anlamlı sözcüklerin ve zıt anlamlı deyimlerin gelişim koşullarının aynı olduğunu vurgulamaktadır. Bu bağlamdaki görüşlerini şöyle ifade etmektedir:

Karşıtlık anlama sahip olabilen ve karşıtlık oluşturabilen sözcük ve deyim birimlerinin sınırlı genel kapsam yasaları aynı şekildedir çünkü dildeki zıtlık, tarihsel bir şekilde bilinç tarafından üretilen ve belirli biçimlerden bağımsız olarak dil birimlerinde ve figürlerinde ifade edilen gerçek dünyanın karşıtlık ilişkileri ve bunlara dair olan izlenimlerle belirlenir. Bu yüzden zıt anlamlı deyimlerin gelişimi zıt anlamlı sözcüklerin gelişiminden önemli ölçüde farklılık gösteremez.

Araştırmacı bunun yanında "zıt anlamlı sözcüklerin hacmi ve kapsamı (zıt anlamlı sözcük oluşum temelleri), zıt anlamlı deyimlerin (zıt anlamlı deyim oluşum temelleri) kapsamının defalarca üzerine çıktığından dolayı, zıt anlamlı deyimler ve sözcüklerin gelişim hızının nispeten aynı olması başka bir şeydir" diyerek düşüncesini tamamlamaktadır (Miller, 1990: 97). Böylece Miller nesnel gerçeklikte var olan zıtlığı gözler önüne sermektedir. Bu nesnel zıtlık aynı şekilde hem sözcüklerde hem de deyimlerde bulunmaktadır. Araştırmacı, sözcüklerde ve deyimlerde var olan zıtlığın gelişim sürecini birbirine benzer olarak değerlendirmekle birlikte yine de zıt anlamlı deyimlerin niceliksel açıdan zıt anlamlı sözcüklerden çok daha az olduğunu kabul etmektedir.

Bununla birlikte zıt anlamlı deyimlerin doğrudan doğruya karşıtlık oluşturması son derece nadir rastlanılan bir olgu olduğu ve anlamının sözcüklerin anlamından daha bulanık olması nedeniyle zıt anlamlı deyimlerin belirlenmesi karmaşık bir hal almaktadır (Miller, 1985: 47; Miller, 1978: 52). Nitekim K. L. Kiseleva'ya göre deyimlerdeki mutlak zıt anlam bağıntısının ortaya çıkarılması birçok açıdan çeşitli zorluklar taşımaktadır. Araştırmacı bu durumun nedenleri arasında aşağıdaki etmenleri sıralamaktadır (Kiseleva, 2011: 306):

- 1) Zıt anlamlı deyimlerin farklı sözcük türlerine ait olması ve birleşim değeri yapısı;
- 2) Deyim biriminin anlam bağıntısını yitirmesi ve dolayısıyla iç biçiminden güncel anlamının anlaşılabilmesi;
- 3) İç biçiminden anlaşılabilmeyen gerçek anlamının karmaşıklığı;
- 4) Zıt anlamlılar yalnızca yorumlamaya dayalı olarak karşıtlık oluşturmaktadır ancak söz konusu zıtlıkların bağlamlarda bir arada kullanılmadığı durumlar da bulunmaktadır.

Deyimlerin, dolaylı yoldan adlandırılmayla nitelendirildiklerini söylemek mümkündür ve bu da deyimlerin zıt anlamsal bağlarını belirlemeyi güçleştirmektedir. Zıt anlamlı deyimler, her hangi bir bağlamda doğrudan doğruya karşıtlık karşıya getirilmemektedir; bu çok nadir rastlanılan bir durumdur; söz konusu etken de bu tür deyimlerin tespitini güçleştirmektedir. Zıt anlam aynı zamanda deyimlerin dizisel bağıntılarından doğan tezahürlerinden biridir. Zıt anlamlı deyim doğasını ortaya çıkarmak için onun dildışı ve özellikle diliçi etkenlerini birleştirmek gerekmektedir. Birçok araştırmacı zıt anlamın temelinde büyük oranda karşıtlığın mantıksal, felsefi, anlamsal ilişkileri ve karşıtlık çağrışımlarının yattığı fikrini savunmakla (Alefirenko ve Semenenko, 2009: 76) beraber deyimlerde ya da sözcüklerde bulunan zıtlığı ortaya çıkarmak için dildışı etkenlere başvurmaktadır.

Zıt anlamlı sözcükler ve deyimler arasında anlamsal, üslupsal ve işlevsel açıdan önemli farklılıklar var olmakla birlikte aralarında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Zıt anlamlı sözcükler zıt anlamlı deyimlerin boşluklarını doldurmaktadır; zıt anlamlı deyimler de zıt anlamlı sözcükleri tamamlamaktadır (Miller, 1990: 122). Nitekim zıt anlamlı deyimlerin önemli bir kısmı zıt anlamlı sözcüklerin temelinde oluşmaktadır ve zıt anlamlı sözcükler de herhangi bir anlamın karşıtlığını yalnızca sözcük gruplarında gerçekleştirebilmekte ve gösterebilmektedir (Miller, 1985:

63). Birçok zıt anlamlı sözcük, üslupsal açıdan nötr durumda bulunmakla beraber çeşitli renkli ifadelerin oluşumuna katılmaktadır. Bunun yanında zıt anlamlı deyimlere göre farklı üsluplarda daha geniş bir kullanım alanına sahiptir (Miller, 1990: 136). Zıt anlamlı deyimlerin kullanım alanı ise daha sınırlıdır; misal bilimsel üslupta yazılan metinlerde ya da resmi yazışmalarda nadir bir biçimde rastlanmaktadır. Hem zıt anlamlı sözcükler hem de zıt anlamlı deyimler nesnel dünyanın, toplumsal hayatın karşıtlıklarını yansıtmaktadır. Her ikisi de ifade, dilde üslupsal açıdan renkli bir ifade yaratılmasını sağlamaktadır. Zıt anlamlı sözcükler ve deyimler, aralarındaki farklılıklara rağmen birbirlerini tamamlayan, aynı anda kullanılabilen, benzer işlevlere sahip olan birimlerdir.

Zıt anlamlı deyimlerle ilgili yapılan tanımlamalar, yorumlamalar birbirine benzerlik göstermektedir ancak bazı noktalarda farklılıklar taşımaktadır. Her araştırmacı, kendi tanımını yaparak zıt anlamlı deyimlerin sahip olması gereken genel özelliklerinin yanı sıra diğer tamamlayıcı noktaları da sıralamaktadır. Zıt anlamlı deyimle ilgili yapılan belli başlı tanımlamalar şu şekildedir:

Molotov, zıt anlamlı deyimleri "*kutupsal olarak yani taban tabana zıt anlama, aynı yapıya sahip ve bileşenlerinde yer alan öğelerin tam olmayan bir benzerlik barındırdığı deyimlerdir*" şeklinde tanımlamaktadır (Molotov, 1977: 162). Dolayısıyla araştırmacı zıt anlamlı deyimlerin anlamsal açıdan taban tabana bir karşıtlık oluşturduklarını ve aynı yapıya sahip olduklarını vurgulamaktadır. Aynı zamanda deyim öğelerinin aynı anlamsal boyutu paylaşmaları gerektiğine dikkat çekmektedir.

M. İ. Fomina da Molotov'a benzer bir görüş paylaşarak zıt anlamlı deyimleri şöyle tanımlamaktadır: "*Anlamsal açıdan karşıt deyimler temel anlam özelliğine göre uygunluk gösterir*" (Fomina, 1990: 337). Böylece o da zıt anlamlı deyimler arasında temelde ortak bir anlam bulunduğunu vurgulamaktadır. Araştırmacı bununla birlikte "temiz kalpli" (*с открытой душой*) – "kin tutmak" (*с камнем за пазухой*); "kaplumbağa hızıyla, çok yavaş" (*черепашиим шагом*) – "dev adımlarıyla, çok hızlı" (*семимильными шагами*) ve "dünyanın bir ucunda" (*на краю света*) – "iki adım ötede" (*пукой податъ*) gibi zıt anlamlı deyim çiftlerini örnek olarak göstermektedir.

D. N. Şmelev (1977: 293) deyimlerin yapısal ve sözcüksel bileşimleri açısından zıt anlamsal bağıntılara sahip olabileceklerini belirtmektedir. Bununla birlikte "çok fazla, bolluk içinde" (*муд нуду*) – "çok az, yok denecek kadar az" (*кот наплакал*) gibi deyimleri de örnek olarak göstermektedir.

Emirova'ya göre "*zıt anlamlı deyimler, karşıtsal ancak bağlaşik bir anlama sahip olan ve aynı sözcük türüne ait olan sözcük gruplarıdır*" (Emirova, 2012: 93). Bilim insanı, zıt anlamlı deyimlerin, zıt anlamlı sözcüklere göre daha karmaşık bir olgu olduğunu da vurgulamaktadır.

V. P. Jukov ve A. V. Jukov'a göre zıt anlamlı deyimler, eş anlamlı deyimlerle yakın bir bağıntı içinde olabilir. Araştırmacılar tarafından bu durum, eş anlamsal ve zıt anlamsal ilişkilerde bulunan deyimlerin aynı ya da benzer anlambirimcik bileşimine sahip olmalarıyla açıklanmaktadır. Aralarındaki tek fark, eş anlamlı deyimlerde anlamsal özelliklerin sınırlı olarak birbirine yakınlaşmasıdır. Buna karşılık, bilim insanları "*zıt anlamlı deyimler, anlamsal açıdan ayırt edici semantik özelliklerin ayrışması üzerine kuruludur*" (Jukov ve Jukov, 2006:203) şeklinde ifade ederek zıt anlamlı deyimlerin tanımını vermekte ve aynı zamanda eş anlamlı deyimlerle olan bağlantısını da vurgulamaktadırlar. Bunun yanı sıra, zıt anlamlı deyimlerin anlamsal açıdan karşıtlık oluşturmalarına dikkat çekmektedirler.

Kunin, dilde var olan farklı türlere ait zıt anlamlı birimler arasındaki ayrı cinsten bağıntılara dikkat çekmekle birlikte zıt anlamlı deyimleri kapsamlı bir şekilde şöyle tanımlamaktadır: "*Zıt anlamlı deyimler, aynı dilbilgisel sınıfa ait, sözcüksel bileşen açısından kısmen ya da tamamen uygun düşen, kutupsal değerlerin varlığında ortak anlamsal bir öğeye sahip olan ve üslupsal bağlamda farklılaşan ya da birbirine uygun olan eşgönderimsel deyimlerdir*" (Kunin, 1986: 116). Dolayısıyla araştırmacı, deyimlerin zıt anlam çifti oluşturabilmeleri için aynı dilbilgisel sınıfa ait olmalarını, deyimlerin bileşiminde bulunan sözcük öğelerinin kısmen ya da tamamen benzerlik göstermesini ve aynı semantik düzleme sahip olmaları gerektiğinin altını çizmektedir.

Nazaryan (1987: 233-234) "*Çağdaş Fransızca Deyimbilim*" (*Фразеология современного французского языка*) adlı eserinde zıt anlamlı deyimleri incelemiştir. Araştırmacı, L. A. Novikov'un zıt anlamlı sözcükler tanımından yola çıkarak zıt anlamlı deyimlerin de, zıt anlamlı sözcükler gibi nesnel dünyaya ait olan olgular ve nesnelardaki farklılıkların ve çelişkilerin dile bir yansımaları olarak ortaya çıktığını belirtmektedir. Bu görüşe dayanarak zıt anlamlı deyimleri "*karşılıklı birbirini dışlayan durumunda bulunan, ortak anlambirimciklere sahip, zıt anlamlı kalıplaşmış ifadelerdir*" şeklinde tanımlamaktadır. Bilim insanı bununla birlikte zıtlık ilişkilerinin yalnızca zıt anlamlı deyim çiftlerinde değil ayrıca eş anlamlı deyimler arasında da ortaya çıkabileceğini ifade etmektedir.

Yukarıda zıt anlamlı deyimler üzerine araştırmalar yapan önde gelen bilim insanlarının tanımlamalarına yer verilmiştir. Yapılan bu tanımlamalar bazı farklılıklar içerse de, araştırmacılar genel olarak zıt anlamlı deyimlerin anlamsal açıdan karşıtlık meydana getirdikleri, aynı yapıya ve anlamsal düzleme sahip oldukları konusunda görüş birliği içerisindeyler. Bizim tarafımızdan ise zıt anlamlı deyimler "*temelde aynı semantik boyutu paylaşan bununla birlikte bileşenlerinde anlamsal açıdan birbirine tam ya da kısmen zıtlık oluşturan öğelere sahip deyimlerdir*" şeklinde

tanımlanmaktadır. Zıt anlamlı deyimler kendi aralarında tam bir zıtlık oluşturabileceği gibi genellikle zayıf ya da kısmi bir zıtlık da oluşturmaktadır.

Zıt anlamlı deyimler üzerine yapılan tanımlamaların yanı sıra, Alehina karşıtsal bir bağıntının, dil birimlerinin anlamlarının mantıksal bir mukayesenin varlığına dayandığı durumlarda ortaya çıktığını ileri sürmektedir (Alehina'dan akt. Mardiyeva, 2003: 79). Dolayısıyla araştırmacı, zıtlığın temelini mantıksal karşılaştırmaya dayandırmaktadır. Bununla birlikte her sözcük ve deyim zıtlık bağıntısına sahip olmadığını yalnızca maddi dünyada var olan zıtlığın, sözcüklerde ve deyimlerde karşılığını bulduğunu ifade etmektedir.

Zimina (1977: 5) da, Alehina'nın görüşlerine benzer bir şekilde, zıt anlamlı deyimlerin belirlenmesinde, zıt anlam olgusunun hem mantıksal hem de dilbilimsel açıdan bir bağıntı ifade ettiği gerçeğinden hareket etmektedir. Örneğin doğa, bitkiler dünyası, vücudun bölümlerini ifade eden aynı zamanda insanın fiziksel ve ruhsal durumuyla ilgili doğrudan ya da onunla bağlantılı olarak mecazi bir anlama sahip çok sayıda zıt anlamlı deyim bulunmamaktadır çünkü mantıksal açıdan bu kavram ve olguların karşıtı yoktur. Söz konusu kavram ve olgular ancak bağlamsal bir zıtlık oluşturabilir. Bununla birlikte araştırmacı zıt anlam kavramının mantıkla yakından ilişkili olmasına rağmen dil sisteminde gerçekleşmesinden dolayı dilsel bir olgu olarak değerlendirilmesi gerektiğini de vurgulamaktadır. Dolayısıyla Zimina'nın zıt anlamlı deyim çözümlerinde hem mantık hem de dilbilime başvurduğunu söylemek mümkündür.

Zıt anlamlı deyimlerin yapısal açıdan tanımlanmasında ise **geniş** ve **dar anlamda yaklaşım** söz konusudur. Molotkov gibi zıt anlamlı deyimlere dar anlamda yaklaşan araştırmacılar, deyim birimlerinde zıtlığın temel ölçütü olarak, deyimlerin yapısal açıdan aynı türe ve zıt anlamlı ögelere sahip olması gerektiğini düşünmektedirler. Buna karşılık, Alehina, Zimina, Miller gibi araştırmacılar bu görüşe karşı çıkmakla birlikte geniş anlamda yaklaşımı benimsemektedirler. Buna göre söz konusu araştırmacılar, zıt anlamlı deyimlerde yapının değişmezliğini zorunlu bir özellik olarak düşünmemekle birlikte aynı türde bir yapıya sahip olan deyimlerde zıt anlam olgusunun daha belirgin ifade edildiğini ve daha kolay fark edildiğini de belirtmektedirler (Zimina, 1977: 13-14). Aynı zamanda farklı bir yapıya sahip olan ancak anlamsal açıdan karşıtlık oluşturan deyimleri de zıt anlamlı deyim olarak değerlendirmektedirler.

Zıt anlamlı deyim kavramını özümsemek için ayrıca onları belirleme ölçütlerini de incelemek gerekmektedir. Böylece zıt anlamlı deyimlerin temel özelliklerini ortaya çıkarmak mümkün olabilir. Bu bağlamda Molotkov (1977: 160-161) zıt anlamlı deyimlerin ayırt edici özelliklerini aşağıdaki gibi sıralamaktadır:

- Sözcüksel anlam açısından zıtlık;
- Bileşim ögesinin tam olmayan özdeşliği: Deyimlerde (tüm sözcüksel, biçimsel ve türsel seçenekleriyle) yer alan herhangi bir öge ya da ögeler her zaman olmamakla birlikte çoğunlukla genetik olarak bir zıt anlamlı sözcüğe kadar uzanmaktadır;
- Aynı yapısal düzen: Bu duruma "huyuna, suyuna gitmek" (*гладить / погладить по шерсти (шёрстке)*) - "zıt gitmek, ters davranmak" (*гладить / погладить против шерсти (шёрстке)*) ve "içi rahat olarak, seve seve, gönül rahatlığıyla" (*с лёгким сердцем*) - "istemeye istemeye, içi sıkılarak, içi kan ağlayarak" (*с тяжёлым сердцем*) gibi zıt anlamlı deyim çiftleri örnek olarak gösterilebilir.

Dolayısıyla araştırmacı, zıt anlamlı bir deyim çiftinin oluşumunda yer alan sözcüksel ögelerin anlamsal açıdan bir karşıtlık oluşturmasıyla birlikte aynı yapısal düzene de sahip olmaları gerektiğini ileri sürmektedir. Molotkov tarafından yapılan sıralamada yer alan bu özellikler, zıt anlamlı deyimler olgusuna dair dar anlamda yaklaşım çerçevesini benimsediğini göstermektedir.

Oysaki geniş anlamdaki yaklaşımda tanımlayıcı özellikler temel ve ek özellikler olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Böylece anlamın zıtlığı, zıt anlamlı deyimlerin tanımlanması noktasında temel ölçüt ve bunun yanında bileşim ögesinin tam olmayan özdeşliği ve aynı yapısal düzen ise ek özellik olarak kabul edilmektedir. Bunun nedeni zıt anlamlı deyimler alanında tamamen aynı olmayan bileşen ögesi ve farklı yapı düzenine sahip deyimlerin de bulunmasıdır: Bu duruma "ortamı germek" (*накалить атмосферу*) - "ortamı yumuşatmak" (*сгладить острые углы*); "gece gündüz" (*днём и ночью*) - "zaman zaman, arada bir" (*от случая к случаю*) ve "son derece, aşırı derecede" (*до зарезу*) - "zerrece gerek yok" (*как собаке пятая нога*) gibi deyimleri örnek olarak göstermek mümkündür (Mardiyeva, 2003: 81). Üstelik bu tür ifadeler zıt anlamlı deyim varlığında büyük oranda bulunmaktadır.

Kunin de farklı türlere ait zıt anlamlı deyimler arasında heterojen yani ayrıncısten bir bağıntının olabileceğini belirtmektedir. Ona göre zıt anlamlıların en önemli özelliği karşıt bir anlama sahip olmaları ve anlamların ilişkilendirilmesinde kendini gösteren yani aynı tür kavramı ifade eden anlamsal birlik taşımalarıdır. Bununla birlikte araştırmacı zıt anlamlı deyimlerin özelliklerini şöyle sıralamaktadır (Kunin, 1986: 112-115):

- Zıt anlamlı deyimler, hem karşıtsal hem de ortak ögeler içermektedir. Örneğin, "şıp diye anlamak" (*be quick in the uptake*) - "yavaş anlamak" (*be slow in the uptake*) ve "isteksiz şekilde, gönülsüz olarak" (*with a bad grace*) - "isteyerek, seve seve, memnuniyetle" (*with a good grace*), vb.;

2) Zıt anlam dizisinin bileşimine yalnızca zıt anlamsal bileşenler içeren ancak ortak, ikincil olmayan sözcükleri içermeyen deyim birimleri girmektedir. Örneğin, "zil zurna sarhoş" (*drunk as a lord*) – "tamamen ayık olmak" (*as sober as a judge*) ve "yüzüne, açıkça" (*to smb.'s face*) – "arkasından, gizlice" (*behind smb.'s back*), vb.;

3) Hiçbir zıt anlamsal öge ve hiçbir ortak, ikincil olmayan sözcük içermeyen deyimler de zıt anlam oluşturabilmektedir. Örneğin "kaplumbağa hızında" (*at a snail's pace*) – "çok hızlı" (*at breakneck speed*) vb.

Kunin (1986:116) bunun yanı sıra karışık eş anlamlı ve zıt anlamlı deyim gruplarının olabileceğinden bahsetmektedir. Bu duruma ilişkin "ağzını sıkı tutmak" (*hold one's tongue, keep one's mouth shut*) – "ağzından kaçırmak, ağzındaki baklayı çıkarmak" (*let the cat out of the bag (ya da let the cat out), spill the beans*) gibi deyimleri örnek olarak göstermektedir. Araştırmacı ayrıca eş anlamsal zıt anlamlı grupların farklı üsluba sahip zıt anlamlı deyimlere de sahip olduğunu belirtmektedir. Örneğin, genel bir kullanıma sahip olan "dünyaya gelmek, doğmak" (*come into the world*) deyimini kendi aralarında eş anlamlı ve nüktedan bir kullanıma sahip olan "ölmek" (*go ever to the great majority*); edebi bir kullanıma sahip olan "vefat etmek" (*go the way of all flesh*) ve örtmeceli bir kullanıma sahip olan "Hakk'ın rahmetine kavuşmak, son yolculuğuna çıkmak" (*go to one's last (long) home*) deyimlerine karşılık oluşturmaktadır.

Sidorenko, zıt anlamlı deyimlerin ayrıntılı bir tanımını vermektedir. Bu bağlamda deyimler arasındaki zıt anlamsal bağıntıların, anlamsal açıdan karşıtlığın öncelikle dil birimlerinin yapısal, dilbilgisel düzleminde ortaya çıktığını belirtmektedir. Bu duruma "birini kendi haline bırakmak, serbestlik tanımak" (*давать волю*) – "birinin dizginlerini elinde tutmak, istediği gibi yönetmek" (*брать в шоры*) ve "öbür dünya" (*там свет*) – "bu dünya" (*этом свет*) gibi deyimleri örnek olarak göstermektedir. Bunun yanında ona göre "çok zengin, milyonlarla oynamak" (*ворочать миллионами*) - "çok fakir" (*зол как сокол*) gibi deyimler sözel olarak zıtlık olgusu oluşturmaktadır. Bu zıtlık yalnızca belirli bir sözdizimsel durumda ortaya çıkmaktadır, sürekli değildir, sözlükbilimsel uygulamada ise bu deyimler zıt anlam çifti oluşturmamaktadır (Mardiyeva, 2003: 82). Araştırmacıya göre deyimlerin zıt anlam çifti oluşturabilmesi için sadece anlamsal açıdan karşıtlık oluşturması yetmez ayrıca aynı bağlama işaret etmelidir.

Sidorenko'ya göre, deyimlerin zıtlık oluşturması ayrıca sözcüksel bileşimlerine de bağlıdır: Zıt anlama sahip birimler aynı sözcüklerle ("ilk ağızdan duymak, öğrenmek" (*из первых уст услышать, узнать*) - "üçüncü ağızdan duymak, öğrenmek" (*из третьих уст услышать, узнать*)) ya da sırasıyla zıt anlamlı olan sözcüklerle ("tamamen ayık" (*как стеклышко трезв*) - "zil zurna sarhoş" (*как стелька пьян*)) zıt anlam bağıntısı oluşturmaktadır. Araştırmacıya göre, zıt anlamlı deyimlerin sözcüksel uyumu tam olarak birbirine uygun değil ise bu birimler dilsel açıdan zıtlık oluşturmamaktadır ancak mantıksal zıtlık oluşturduğundan söz edilebilir. Bu duruma ilişkin "çok hızlı" (*живой рукой*) - "çok yavaş" (*как черепаха*) gibi deyimleri örnek olarak göstermektedir (Sidorenko'dan akt. Mardiyeva, 2003: 83). Böylece araştırmacı deyimlerdeki zıt anlam olgusunu deyimlerin sözcüksel, anlamsal birleşimine ya da zıt anlamlı sözcük çifti içermesine bağlamaktadır. Buna göre deyimler zıtlık oluşturabilmek için ya aynı sözcüklerle ya da zıt anlamlı sözcüklerle birleşmelidir. Sidorenko'nun bu yaklaşımı zaten dar olan zıt anlamlı deyim kavramının kapsamını oldukça sınırlamaktadır.

Miller (1990: 93), zıt anlamlı deyimleri belirlemenin temel yöntemi olarak, anlamlarının yapısal analizinin göz önünde bulundurulması gerektiğini belirtmektedir: Zıt anlam, karşılaştırılan deyim anlamlarının ortak (özdeş) ve karşıt (ya da çelişkili) olan semantik öğelerinin yer almasıyla oluşmaktadır. Deyimlerin zıt anlamlı olmasının ana göstergesi, onların zıtlık içeren bağlamlarda kullanılmasıdır; buna ek olarak ise aynı alana ait sözcüksel uyumlarının olmasıdır. Araştırmacıya göre, sözcüklerde ve deyimlerde zıt anlamı ortaya çıkarma yöntemleri genellikle aynıdır ancak deyimlerde bazı vurgular önemli ölçüde yer değiştirmektedir: deyimlerin anlam analizi sözcüklerin anlam analizinden daha zordur; deyimlerin karşılıklı kıyaslamalarda kullanım olanakları oldukça sınırlıdır. Dolayısıyla bilim insanı zıt anlamlı deyimler için ortak semantik bir düzleme dikkat çekmektedir. Zıtlık bağıntısında bulunan deyimlerin aynı anlamsal boyutu paylaşmaları ve ayırıcı bir özelliğiyle de anlamsal açıdan karşıtlık oluşturmaları gerektiğini vurgulamaktadır. Bunun yanında ona göre zıt anlamlı deyimlerin incelenmesinde daha büyük nesnellığe götüren kapsamlı bir yaklaşım özellikle önem taşımaktadır.

Bununla birlikte Miller, "Zıt Anlamlı Sözcükler ve Deyimler" (*Антонимия в лексике и фразеологии*) adlı çalışmasında da zıt anlamlı deyimleri belirlemenin temel unsuru olarak anlamsal analizi ön plana çıkarmakta olup çok yönlü açıklamalarda bulunmaktadır. Araştırmacı, sözü geçen bu çalışmasında anlamsal analizi detaylı bir şekilde açıklamaktadır: "Söz akışında öne çıkan deyim birimlerinin anlamsal analizi yalnızca anlamların değil aynı zamanda dar bir bağlamda doğrudan bir karşıtlığın olmadığı durumlarda bile zıt anlamın belirlenmesini sağlamaktadır. Anlamsal analiz evrensel bir yöntemdir" (Miller, 1978: 67-68). Böylece araştırmacı zıt anlamlı deyimlerin belirlenmesinde geniş anlamda bir yaklaşımı benimsemektedir. Deyimlerin zıt anlamlı olarak kabul edilmesi için anlamsal açıdan mutlak ya da kısmi bir zıtlığa sahip olması gerektiğini bildirmektedir.

Zimina ise zıt anlamlı deyimlerin belirlenmesinde anlamsal, yapısal ve işlevsel özelliklere dikkat çekmektedir: "Zıt anlamlı deyimlerin belirlenme ölçütleri hem içeriklerinin ve biçimlerinin hem de işlevsel kullanımlarının temel özelliklerinin ortaya koyulmasına dayanmaktadır". Zıt anlamlı deyimleri içsel anlam içeriğine göre analiz ederek yani

her bir deyim biriminin anlamını, zıt anlamsal bağıntıda bulunduğu diğer deyim biriminin anlamıyla karşılaştırmakla birlikte, her semantik bileşenin zıt anlam bağıntısındaki belirli rolünü tanımlamak mümkündür. Bununla birlikte araştırmacıya göre, aynı tür nesne ve olguları ifade eden, aynı nesnel gerçekliğe sahip deyim birimleri, zıt anlam bağıntısında bulunabilir. Aynı tür ya da farklı tür yapıya sahip zıt anlamlı deyimler birleşimsel açıdan birbirine uygun düşebilir ya da düşmeyebilir. Zıt anlamlı deyimler özellikle sözdizimsel açıdan birbiriyle uyumlu değildir (Zimina, 1977: 8-15). Böylece araştırmacı zıt anlamlı deyimleri tanımlamanın temel ölçütü olarak anlamsal içeriğe dikkat çekmekle birlikte zıt anlamlı deyim çiftinde yer alan her iki deyimsel birimin anlamlarının karşılaştırılması gerektiğini belirtmektedir. Zimina ayrıca zıt anlamlı deyimlerin tanımlanmasında hem anlamsal hem de yapısal yani biçimsel özelliklerinin ve işlevsel kullanımlarının da önemli olduğunu vurgulamaktadır. Bunun yanında zıt anlamlı deyimlerin her zaman sözdizimsel açıdan birbirine uygun olmayacağını da ifade etmektedir bu yüzden anlamsal özellik ön plana çıkmaktadır. Ona göre ayrıca zıt anlamlı deyimlerin temel koşullarından biri de karşıt ancak bağıntılı bir anlama sahip olmasıdır.

Bu bağlamda, zıt anlamlı deyimlerin belirlenmesindeki en önemli etken, deyimleri oluşturan sözcüksel öğelerin anlamlarının birbirine zıtlık oluşturması ve karşıtlık içeren bağlamlarda kullanılmasıdır. Aynı yapısal düzen ve sözcüksel uyumun ise ek özellikler olarak kabul edilmesi daha uygundur. Bize göre zıt anlamlı deyimlere dar anlamda yaklaşımın aksine tamamen aynı olmayan bileşen ögesi ve farklı yapı düzenine sahip deyimler de zıt anlamlı olarak kabul edilmelidir. Zıt anlamlı deyimlerin belirlenmesindeki temel ölçüt, anlamsal zıtlığa sahip olunmasıdır. Bununla birlikte zıt anlamlı deyimlerin ortaya çıkarılmasında anlamsal ve yapısal açıdan kapsamlı bir yaklaşım gerekmektedir.

Miller'a göre, deyimlerin ve bileşen öğelerinin karşıtlıklarının anlamsal bir analizi, zıt anlamlı deyimleri, zıt anlamlı sözcüklerden ayırt etmenin bir yöntemidir. Sözcük grubuyla oluşturulmuş zıt anlamlılar, deyim bileşenlerine ait olan zıt anlamlı sözcük halinde bulunan bir sözcük ögesinin anlamının karşıtlığıyla aynı değil ise deyimsel zıt anlam olarak kabul edilebilir (Miller, 1985: 49). Deyimlerin anlamının semantik açıdan bölünemediği bir gerçektir çünkü deyimleri oluşturan sözcük öğelerinin anlamı tamamen ya da kısmen birbirinden bağımsızdır bu yüzden aralarında herhangi bir anlam bağıntısı bulunmaz. Dolayısıyla zıt anlamlı deyimlerin belirlenmesindeki temel etmen, deyim anlamının semantik bütünlüğe sahip olması koşuluyla anlamsal ölçüttür. Farklı yapılara ait zıt anlamlı deyimlerde bu durum net bir şekilde belli olmaktadır. Zıtlık yalnızca anlamsal açıdan ortaya çıkmaktadır. Örneğin aynı yapıya sahip zıt anlamlı deyim çifti "aynı hamurdan, aynı telden çalan" (*из одного теста*) - "mayası farklı, başka hamurdan" (*из другого теста*) zıt anlamlı sözcük öğelerine sahiptir. Zıt anlamlı olan "pratikte, gerçekte" (*на деле*) - "sadece yazılı olarak, sadece belgelerde" (*на бумаге*) ifadeleri sözcüksel açıdan zıt anlamlı olmayan "iş" (*дело*) ve "kâğıt" (*бумага*) öğelerine sahiptir. Buna rağmen deyimlerin, deyimsel anlamı bu ifadelerin sahip olduğu "pratik olarak" (*практически*) "teorik olarak" (*теоретически*) anlamındaki ayırt edici özelliklerini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte söz konusu öğelerin edimsel (kullanımsal) zıt anlam olarak da incelenmesi mümkündür. Birçok araştırmacıya göre, deyimlerde zıt anlam olgusu, tüm deyimlerin anlamını etkileyen zıt anlamlı sözcükler ve öntakılar gibi zıtlık bileşenleri tarafından oluşturulmaktadır. Bu duruma "eli uğurlu, şans getiren kişi" (*легкая рука*) - "eli uğursuz, şanssızlık getiren kişi" (*тяжелая рука*) ve "tıkrında gitmek" (*идти в гору*) - "teretaklak olmak" - (*катиться под гору*) gibi deyimler örnek olarak gösterilebilir. (Mardiyeva, 2003: 85). Yukarıdaki söz konusu zıt anlamlı deyimlerin oluşturulmasını hafif (*лёгкий*) - ağır (*тяжелый*) zıt anlamlı sözcükleriyle, "içinde" (*в*) "altında" (*под*) ön takıları sağlamaktadır.

"Çelişkili zıtlık" sözcüklerde olduğu gibi deyimlerde de genellikle olumsuzluk bildiren ekler aracılığıyla meydana gelmektedir. Bu duruma "gücüne göre, dişine göre" (*по плечу*) - "(onun) harcı değil, gücü yetmez" (*не по плечу*) ve "iyi ki, iyiye işaret" (*к добру*) - "ne yazık ki, kötüye işaret" (*не к добру*) gibi deyimleri örnek olarak göstermek mümkündür. Yukarıdaki örneklerde yer alan ikinci deyimlerde olumsuzluk bildiren "değil" (*не*) önekiyle bir karşıtlık sağlanmıştır. "Karşıt zıtlık" ise aynı olmayan bileşenlerin, genetik açıdan zıt anlamlı sözcüklere kadar uzandığı aynı yapıya sahip deyimlerin karşıtlık oluşturmasıyla ortaya çıkmaktadır (Miller, 1990: 93-94). Bu duruma "yoluna (rayına) girmek" (*входит в колею*) - "rayından (çığırından) çıkmak" (*выбиваться из колеи*) gibi zıt anlamlı deyim çiftleri örnek olarak gösterilebilir. Molotkov, Çepasova ve Miller gibi araştırmacılar "değil" (*не*) ilgecinin zıt anlamlı deyim oluşumunda görev yaptığını kabul etmektedir ancak Sidorenko gibi kimi araştırmacılar buna karşı çıkmaktadır. Bize göre, bazı deyimlerde olumsuzluk bildiren "değil" (*не*) önekiyle bir karşıtlık sağlanması mümkündür.

Deyimlerde zıt anlamlılık ayrıca sözcüksel, anlamsal açıdan birleşimlere de bağlıdır. Deyimlerde zıt anlam, bileşeninde yer alan zıt anlamlı sözcüklerle oluşturulabileceği gibi ayrıca bu olgunun, deyimlerin sözcük öğelerinin oluşturduğu anlamsal, bağlamsal karşıtlıkla da sağlanması mümkündür. Örneğin, "ağız iyi laf yapar" (*язык хорошо подвешен*) ve "iki lafı bir araya getiremez" (*язык плохо подвешен*) deyimlerindeki zıtlık "iyi" (*хорошо*) - "kötü" (*плохо*) zıt anlamlı sözcükleriyle sağlanmaktadır. "Çaktırmadan, el altından, gizlice" (*из под полы*) ve "burnunun dibinden, göz göre göre" (*из под (самого) носа*) deyimleri ise sözcük öğelerinin sahip oldukları anlamsal bütünlük temelinde yani anlamsal açıdan zıtlık oluşturmaktadır.

N. V. Solovyeva ve V. L. Şabanova zıt anlamlı deyimleri sözcüksel ve anlamsal açıdan üç gruba ayırmaktadır (Solovyeva ve Şabanova, 2015: 45):

1) Bileşimlerinde ortak ya da zıt anlamlı bir bileşen barındırmadığından dolayı biçimsel açıdan aralarında bir bağıntı bulunmayan ancak karşıt anlamlara sahip olan zıt anlamlı deyimler: örneğin "sırık fasülyesi, çok uzun boylu" (*верста коломенская*) – "yerden bitme, çok kısa" (*от горшка два вершка*);

2) Bileşimlerinde zıt anlamlı sözcüklere sahip olan zıt anlamlı deyimler: örneğin "dünyayı tozpembe görmek" (*надеть розовые очки*) – "pembe gözlüklerini çıkarmak" (*снять розовые очки*);

3) Deyimlerin birinde zıtlık oluşturan bir bileşene sahip olan zıt anlamlı deyimler: örneğin "hoşuna gitmek" (*по вкусу*) - "hoşuna gitmemek" (*не по вкусу*).

Solovyeva ve Şabanova tarafından yapılan yukarıdaki bu gruplandırma zıt anlamlı deyimlerin sahip olduğu anlamsal özellikleri göz önüne sermektedir. Böylece araştırmacıların zıt anlamlı deyimlere dair geniş anlamda bir bakış açısına sahip olduklarını söylemek mümkündür.

Molotkov'a göre zıt anlamlı deyimlerin belirtilerinden biri, birimlerin bir ögesinin haricinde, birimlerin bileşim öğelerinin özdeşliği ilkesidir. Buna göre "öbür dünya" (*там свет*) – "bu dünya" (*этот свет*); "tıkırında gitmek" (*идти в гору*) - "tepetaklak olmak" (*идти под гору*) gibi deyimleri örnek olarak göstermektedir. (Mardiyeva, 2003: 89). Böyle bir anlayış tamamıyla birbirine uymayan bileşim öğelerine sahip olan deyimleri zıt anlamlı deyimlerin kapsamından çıkarmaktadır. Bu duruma "gece gece" (*на ночь глядя*) – "sabahın köründe, kargalar kahvaltı etmeden" (*ни свет, ни заря*) ve "bolluk içinde" (*курры не клюют*) – "yok denecek kadar az" (*кот заплакал*) gibi deyimler örnek olarak gösterilebilir. Oysaki söz konusu deyimler anlamsal açıdan bir karşıtlık oluşturmaktadır.

Buna göre Molotkov zıt anlamlı deyim bileşenlerinin bir sözcük ögesi dışında tüm sözcük öğelerinin aynı olması gerektiğini ifade etmektedir; diğer karşıtlık türlerini ise Mazitova (2015: 6)'nın da belirttiği gibi "**sözde zıtlık**" olarak adlandırmaktadır. Bize göre, böyle bir yaklaşım, zıt anlamlı deyimlerin kapsamını iyice daraltmaktadır çünkü zıt anlamlı deyimlerin her zaman zıt anlamlı sözcükler tarafından oluşturulması imkânsızdır; bu sık rastlanılan bir durum değildir. Deyimlerdeki zıt anlamlılık ölçütlerinden biri hiç şüphesiz ki zıt anlamlı sözcükler tarafından oluşturulmasıdır ancak bunun yanında, aynı bileşen öğeleri ve bir karşıt ögeye sahip olmayan deyim çiftleri de çok sayıda bulunmaktadır. Bu tür deyimler anlamsal açıdan taban tabana zıtlık oluşturmaktadır. Biz zıt anlamlı deyimlere dar anlamda yaklaşımın yanı sıra geniş anlamda yaklaşım fikrini de benimsediğimiz için her koşuldaki (aynı bileşen öğelerine sahip olsun ya da olmasın) anlamsal zıtlık, bize göre deyimlerde zıtlık bağıntısının bulunmasında temel bir ölçüt olarak kabul edilmelidir.

Bir dil taşıyıcısı söz kültürüne, kime hitap ettiğine, dile hâkim oluş seviyesine, estetik zevklerine ve diğer etkenlere göre değişen sözcükler, deyimler kullanmaktadır. Bunun yanında söz konusu kişi telaffuz ettiği sözcüğün ne olduğuyla ilgilenmemektedir; zıt anlamlı sözcükle birlikte zıt anlamlı deyimde kullanması mümkündür. Örneğin "İlk kar onu daima hem sevindirmiş hem de kasvet vermiştir" (*Первый снег всегда и радовал его и наводил тоску*) (L. Mamin – Sibiriyak). Zıt anlamlı sözcükler ve zıt anlamlı deyimler ayrıca karşıtlık olarak yer değiştirebilir ve birbirlerini tamamlayabilir çünkü işlevsel açıdan aynıdır (Miller, 1990: 123-124). Dolayısıyla dilde zıt anlamlı deyimler ve sözcüklerin bir arada kullanılması mümkündür.

Solovyeva, Şabanova (2015: 45) ve Miller (1990: 125)'e göre, zıt anlamlı sözcük ve deyimlerin bir arada kullanılmasının nedenleri arasında, dilde anlamların benzer bir zıtlığını oluşturan sözcüklerin bulunmaması ve konuşan kişinin karşısındaki kişiler üzerinde bir etki bırakma ve renkli bir anlatım yaratma isteği yatmaktadır.

Bununla birlikte dilde "sözcük - sözcük", "deyim" – "deyim" karşıtlıklarının yanı sıra "sözcük" – "deyim" ya da "deyim" – "sözcük", "deyim – sözcük grupları", "sözcük" – "sözcük grupları" karşıtlıklarına da oldukça sık rastlanmaktadır. Bu duruma "çalışmak" (*трудиться*) – "aylaklık etmek" (*валять дурака*), "yakın" (*близко*) - "cehennem dibinde" (*у черта на куличках*) gibi zıt anlam çiftlerini örnek olarak göstermek mümkündür.

Molotkov, zıt anlamlı deyimlerin sözcüksel anlam kapsamının her zaman aynı olmadığını düşünmektedir. Ona göre, zıt anlamlı deyim çiftleri aynı niceliksel anlamlara sahip olmayabilir ya da biri tek anlamlı diğeri çok anlamlı bir deyim olabilir. Araştırmacının bahsettiği bu durum herhangi bir zıtlık bağıntısında karşılaştırılan deyimlerin bütün anlamlarıyla değil sadece bunlardan biri ya da birkaçıyla zıtlık oluşturmalarını açıklamaktadır. Örneğin "tıkırında gitmek" (*идти / пойти в гору*) - "tepetaklak olmak" (*идти / пойти под гору*) zıt anlamlı deyim çiftinde yer alan her iki deyim de ikişer anlama sahiptir. Birinci deyim "yükselmek, ilerlemek, iyi bir konuma gelmek, kariyer yapmak" ve "herhangi bir şeyde olumlu yönde gelişmek, başarılı olmak" anlamlarına; ikinci deyim ise "olumsuz yönde gelişmek, herhangi bir şeyde gözle görülür bir biçimde kötüleşmek" ve "hayatla ilgili sona doğru yaklaşmak yani ölmek üzere olmak" anlamlarına gelmektedir. Bu deyimler anlamlarından yalnızca biriyle zıtlık bağıntısı oluşturmaktadır (Molotkov, 1977: 162). Benzer bir şekilde Mardiyeva (2003: 90) da bu konuya değinmekle birlikte çok anlamlı deyimlerin aynı anda birkaç deyimle birden zıt anlam oluşturabileceğini belirtmektedir. Örneğin "el altında, yanı başında" (*под рукой*) - "cehennem dibinde" (*у черта на куличках*); "el altından, gizlice" (*под рукой*) "apaçık,

gizlisi saklısı olmadan" (*на глазах*) ve "birine bağımlı" (*под рукой*) – kendi kafasına göre, kimseye bağımlı değil" (*сам себе голова*) deyimlerinde "çok yakın" (*под рукой*) deyimini üç farklı deyimle zıt anlam çifti oluşturmaktadır. Zıt anlamlı deyim araştırmalarında deyimlerin çok anlamlı olup olmadığı göz önünde bulundurulmalıdır. Bazı çok anlamlı deyimler, sahip olduğu bütün anlamlarla zıt anlam çifti oluşturabilirken, bazı çok anlamlı deyimler de sahip oldukları birincil ya da ikincil anlamlarıyla zıt anlam çifti oluşturabilmektedir. Bu yüzden deyimler arasındaki zıtlık bağıntısını ortaya çıkarmadan önce deyimlerin anlam kapsamı etraflıca gözden geçirilmelidir.

Mardiyeva (2003: 90) ve Miller (1990: 118-119)'in de belirttiği gibi, zıt anlamlı deyimler, zıt anlamlı sözcükler ile eş anlamlı sözcüklerin sahip olduğu bağlantıya benzer bir şekilde, eş anlamlı deyimlerle yakın bir ilişki içerisinde bulunmaktadır. Söz gelişi, "bir eli yağda bir eli balda" (*как сыр в масле кататься*) deyimini yalnızca "kıt kanaat geçinmek" (*перебиваться с хлеба на квас*) deyimine değil ayrıca "bir lokma bir hırka geçinmek" (*перебиваться с куска на кусок*) deyimine de zıtlık oluşturmaktadır; "ortamı yumuşatmak" (*сладить острые углы*) deyimini "yangına körükle gitmek, ortalığı iyice kızıştırmak" (*подлить масла в огонь*) ve "gaza getirmek, havaya sokmak" (*поддать пару (жару)*) deyimleriyle zıt anlam oluşturmaktadır. Bununla birlikte sözcüklerde olduğu gibi deyimlerde de zıt anlamlıların iki yönlü eş anlamlıları bulunmaktadır. Örneğin "dünyanın öbür ucunda" (*на краю света*), "cehennemin dibinde" (*у черта на куличках*) deyimleri eş anlamlı deyimler olan "hemen şuracıkta, hemen ileride" (*под боком*) ve "iki adım ötede" (*рукой подать*) deyimlerine anlamsal açıdan zıtlık oluşturmaktadır.

Bir deyim birimi, kendi içinde farklı anlamlar taşıyabilmektedir. Deyim biriminin sahip olduğu bu farklı anlamlar, kendi içinde birbirine karşıtlık oluşturabilir. Böyle bir durumda "deyim içi karşıt anlamlılık" (*фразеологическая энантисемия*) olgusundan bahsetmek gerekmektedir (Solovyeva, 2019: 66). Örneğin *войти в тело* deyimini ilk olarak "şişmanlamak, kilo almak", ikinci olarak ise "zayıflamak, fazla kilolarını vermek, fit bir görünüm kazanmak"; *пережить (самого) себя* deyimini ilk olarak "ölümsüzleşmek, hep sözü edilmek", ikinci olarak ise "kendini tüketmek, anlamını yitirmek (hayattayken)" (Mardiyeva, 2003: 91); *выйти из окопов* deyimini ilk olarak "savaşmayı durdurmak" ikinci olarak "atağa geçmek"; *на днях* deyimini ilk olarak "geçenlerde" ikinci olarak "bugünlerde"; *проливать кровь* deyimini ilk olarak "kendinin kanını akıtmak" ikinci olarak da "başkasının kanını akıtmak" anlamlarına gelmektedir (Kiseleva, 2011: 312). Örneklerden de anlaşılacağı üzere zıt anlamlı sözcüklerde olduğu gibi zıt anlamlı deyimlerde de sözcük içi karşıt anlamlılık olgusu ikili bir anlam belirtmektedir.

Edebi metinler ya da gazete, dergi, makale gibi çeşitli süreli yayınlar üzerinde yapılan incelemeler, zıt anlamlı deyimlerin zıt anlamlı sözcükler kadar herhangi bir bağlam içerisinde sıklıkla kullanılmadığını göstermektedir. Zıt anlamlı sözcükler çoğu zaman herhangi bir metin içerisinde anlamı güçlendirmek, söyleyişi güzelleştirmek için sık sık yer almaktadır. Zıt anlamlı deyimler ise hem sözde hem de metinde çok nadir olarak bir arada kullanılmaktadır. Bu yüzden zıt anlamlı deyimler dil sisteminde daha kısıtlı bir kullanım alanına sahiptir. Zıt anlamlı deyimler, çeşitli dilsel ve sözsel bağlamlarda zıt anlamlı sözcükler kadar kökleşmiş bir biçimde yer almazlar; daha az fark edilmektedir.

Bu yüzden Miller'a göre, zıt anlamlı deyimlerin varlığı, karşıt ifadelerde ve sözcüksel açıdan farklı bileşenlerden meydana gelen deyim birimleri tarafından oluşturulan sözsel karşılaştırmalarda ortaya çıkarılmalıdır (Miller, 1990: 95). Anlamların karşıtlığına genellikle bağlamdan yani anlamsal alandan ulaşılmaktadır. Her ne kadar dar bir bağlamda zıt anlamlı deyimlerin karşıtlık oluşturması pek olağan olmasa da yine de bu tür karşıtlıkların tespit edilmesi mümkündür (Miller, 1985: 53).

Deyimlerin çoğu kez dar bir bağlamda bir arada kullanımını engelleyen şey, birçok deyim ifade araçlarıyla oluşturduğu söz doygunluğu ve dolayısıyla iletilen düşüncenin yapmacıklık ve ayrıca belirsizlik içereceği tehlikesiyle birlikte anlamların imgesellik taşımasıdır. Örneğin "Çocuklar, siz ne yapıyorsunuz? Arkadaşlarınız çalışıyor siz ise işsiz güçsüz dolaşıyorsunuz!" (*Что же вы, ребята, ваши товарищи работают, а вы бездельничаете!*) cümlesi normatif, standart bir kullanımdır. Diğer cümlede ise biçimsel açıdan deyimlerin neden olduğu bir fazlalık göze çarpmaktadır: "Çocuklar, siz ne yapıyorsunuz? Arkadaşlarınız kan ter içinde kalıncaya kadar çalışıyor siz ise boş gezenin baş kalfalığını yapıyorsunuz!" (*Что же вы, ребята, ващи товарищи потом умываются, а вы собак гоняете!*) (Miller, 1990: 96). Benzer bir şekilde, "çok uzak değil, hatta yakın denilebilir" (*это не очень далеко, можно даже сказать близко*) cümlesinde "uzak" (*далеко*) ve "yakın" (*близко*) zıt anlamlı sözcüklerinin kullanılması ve karşıtlık oluşturması tamamen uygundur, kabul edilebilir; buna karşılık üslupsal açıdan normal bir ifade türü olan şu cümle "cehennemin dibinde değil, hatta iki adım ötede denilebilir" (*это не очень у черта на куличках, можно даже сказать рукой подать*) uygun değildir, kabul edilemez (Miller, 1978: 56-57). Dolayısıyla dar bir bağlamda zıt anlamlı deyimlerin karşıtlık oluşturması nadir rastlanılan bir durumdur. Nitekim söz konusu böyle bir bağlamda, zıt anlamlı deyimlerin bir arada kullanılması, biçimsel ve anlamsal açıdan genellikle fazla, gereksiz bir renkli anlatıma ve anlam karmaşasına sebebiyet vermektedir.

Mardiyeva (2003: 91) da zıt anlamlı deyimlerin bir arada çok nadir kullanıldığını belirtmekle birlikte S. Skitalets ve Turgenyev'den şu örnekleri vermektedir:

Peki, neden yaşam bu kalbi gençliğinde ısıtmadı? Niçin bana hoşgörüyü yaklaştırdı? Niçin hayat bana ters davrandı?" (*И зачем жизнь не пригрела это сердце смолodu, зачем она не погладила меня по головке, зачем*

против шерсти погладила?) (Skitalets); "Hiçbir şey aylıklık edip oturup kalmama ve seyirci olmama engel olmadı ancak sen kolları sıvayıp emek vermek, çalışmak, tarlaya gitmek zorunda kaldın" (Ничто не мешало сидеть сиднем да оставаться зрителем, сложив руки; а ты должен был выйти в поле, засучив рукава, трудиться, работать) (Turgenev).

Araştırmacı, bu durumun deyimlerin doğasıyla açıklandığını belirtmektedir. Deyimlerin önemli bir bölümünün anlatımsal ve mecazi doğası, zıt anlamlı deyimlerin genellikle dar bir bağlamda birlikte kullanılmasını engellemektedir. Herhangi bir bildirişim sırasında ya da başka bir dil sisteminde bir zıt anlamlı deyim çifti zihnimizde genellikle hazır halde bulunmaz. Oysaki zıt anlamlı sözcükler, hemen zihnimizde çağrışım yapmaktadır. Bazı durumlarda bir deyim için zıt anlamlı bir deyim karşılığı arandığı zaman çoğunlukla zıt anlamlı bir deyim yerine zıt anlamlı bir sözcük zihnimizde belirivermektedir. Bize göre bu durumun nedenleri arasında sözcüklere kıyasla bir sözcük grubu halinde bulunan deyimlerin niceliksel açıdan iki ya da daha fazla sözcükten oluşması ve bu yüzden eksiksiz bir biçimde hatırlanmasını kimi zaman mümkün olmamasıdır. Nitekim zıt anlamlı deyimlerin ayrıca dilde, sözde, metinde sözcüklere göre daha sınırlı bir şekilde kullanılması bu birimlerin etkinliğini ve işlevliğini azaltmaktadır. Bununla birlikte zıt anlamlı deyimlerin dil taşıyıcıları tarafından kullanımı belirli bir bilgi birikimini dolayısıyla da bu deyimlerin etkin bir biçimde okunmasını, işitilmesini, yazılmasını ve kullanılmasını gerektirmektedir.

Sonuç

Sonuç olarak zıt anlamlı deyimler, sözlü ve yazılı bağlamlar içerisinde çok sık kullanılmamaktadır. Bu durum da söz konusu deyimlerin tespitini güçleştirmektedir. Bu tür deyimler konusunda farklı yaklaşımlar söz konusudur. Hangi deyim çiftinin zıt anlam oluşturup oluşturmadığı da araştırmacıların görüşlerine göre farklılıklar taşımaktadır. Zıt anlamlı deyimlerin belirlenmesine dair dar ve geniş yaklaşım olmak üzere farklı görüşler bulursa da zıt anlamlı deyim araştırmalarında anlamların birbirine karşı oluşturduğu zıtlık en temel ölçüttür. Zıt anlamlı deyimlerin belirlenmesinde sahip oldukları anlamların karşılaştırılması, analiz edilmesi büyük bir önem teşkil etmektedir. En belirgin zıt anlamlı deyim grupları, bileşim açısından kısmen uygun düşmekle birlikte anlam açısından karşıtlık oluşturan öğelere sahip dil birimleridir. Deyimler kendi aralarında tam bir zıtlık oluşturabileceği gibi genellikle zayıf ya da kısmi bir zıtlık da oluşturmaktadır. Bu bağlamda zıt anlamlı deyimlerin belirlenmesindeki en önemli etken deyimlerin karşıt bir anlama sahip olması ve karşıtlık içeren bağlamlarda kullanılmasıdır. Aynı yapısal düzen ve sözcüksel uyumun ise ek özellikler olarak kabul edilmesi daha uygundur. Yapılan bu çalışmanın Türkçede ya da diğer dillerde yer alan zıt anlamlı deyimlerin incelenmesi için bir katkı sağlaması ümit edilmektedir.

Kaynaklar

- Alefrenko, N. F. ve Semenenko, N. N. (2009). *Frazeologiya i paremiologiya*. Moskova: Filinta: Nauka.
- Basko, N. V. (Nisan 2018). "Kulturolojiçeskoe obrazovaniye inostrannih uçaşihsy a i russkaya frazeologiya". *Natsionalniye kulturni v mejkulturniy kommunikatsii (Materiali III mejdunarodnoy nauçnoy konferentsii)*, Minsk, Belarus, s. 225-232.
- Emirova, A. M. (2012). *Osnovi krimskotatarskoy frazeologii*. Simferopol: KRP "İzdatelstvo "Krimuçpedgiz".
- Emirova, A. M. (2008). *İzbranniye nauçniye raboti*. Simferopol: KRP "İzdatelstvo "Krimuçpedgiz".
- Fomina, M. İ. (1990). *Sovremenniy russkiy yazık*. Leksikologiya. Moskova: Vısshaya Şkola
- Jukov, V. P., Jukov, A. V. (2006). *Russkaya Frazeologiya*. Moskva: Vısshaya Şkola.
- Kiseleva, K. L. (2011). "Antonimiya vo frazeologii: formalnoe shodstvo kak uslovie protivopolojnosti znaçeniy". *Kompyuternaya lingvistika i intellektualniye tehnologii: po materialam ejegodnoy konferentsii "Dialog" (Bekasovo, 25-20 maya 2011) Vip. 10 (17)*. s. 305-313. Moskova.
- Kunin, A. V. (1986). *Kurs frazeologii sovremennogo angliyskogo yazıka*. Moskova: Vısshaya Şkola.
- Mardiyeva, E. R. (2003). *Printsıpy Sostavleniya Slovarya Frazeologičeskikh Antonimov Russkovo Yazıka*. Dissertatsiya na soiskaniye uchenoy stepeni kandidata filologičeskikh nauk, Başkirskiy Gosudarstvenniy Universitet, Ufa, Rusya.
- Mazitova, E. İ. (2015). "Analiz sinonimiçeskikh i antonimiçeskikh otnoşeniy frazeologičeskikh edinits v leksiko-frazeologičeskom pole "fiziçeskoe sostoyanie çeloveka" (na materiale sovremennogo nemetskogo yazıka)". *Vestnik Moskovskogo gosudarstvennogo oblastnogo universiteta (elektronniy jurnal)*. № 2, s. 1-8.
- Miller, E. N. (1978). *Antonimiya v leksike i frazeologii (na materiale nemetskogo i russkogo yazıkov)*. Alma-ata.

- Miller, E. N. (1985). *Antonimiya nominativnih edinits v sovremennom nemetskom yazıke*. Kuybışev: Kuybışevskiy Gosudarstvennyy pedagogiçeskiy institut imeni V. V. Kuybışeva.
- Miller, E. N. (1990). *Priroda leksiçeskiy i frazeologiçeskiy antonimii*. Saratov: İzdatelstvo Saratovskogo universiteta.
- Molotkov, A. İ. (1977). *Osnovi frazeologii russkogo yazıka*. Leningrad: Nauka.
- Nazaryan, A. G. (1987). *Frazeologiya sovremennogo frantsuzskogo yazıka*. Moskova: Vışşaya Şkola.
- Solovyeva, N. V. ve Şabanova V. L. (2015). "Antonimiya frazeologizmov: formal'noe i semantiçeskoe shodstvo kak kriteriy protivopostavlennosti edinits." *Vestnik MGOU*. Seriya: Lİngvistika, № 5, 41-46.
- Őmelyev, D. N. (1977). *Sovremenniy russkiy yazık: leksika*. Moskova: Prosveřeniye.
- Zimina, L. P. (1977). *Antonimiya frazeologiçeskih edinits v sovremennom nemetskom yazıke*. Kemerovo: İzdatelstvo Kemerovskiy gosudarstvennyy universitet

THE CONCEPT OF PHRASEOLOGICAL ANTONYMS AND DETERMINATION METHODS IN RUSSIAN LANGUAGE

Fatma Ataklı Saçak

ABSTRACT

The opposite meaning relation found in words is naturally also encountered in idiom units formed by the combination of words. Like antonyms, phraseological antonyms also add more value to the described situations and actions and provide a lively and colorful transfer of style and emotion. Although there are different opinions, including narrow and broad approaches, to identify phraseological antonyms, the most basic criterion is the contradiction between the meanings in the study of antonyms. Despite being partly appropriate in composition, the most distinctive groups of antonyms are language units that have elements creating opposition in terms of meaning. Idioms can create both a complete contrast between themselves and a weak or partial contrast. It is more appropriate to accept the same structural order and lexical harmony as additional features. Although researches on phraseological antonyms in Russian linguistics began in the 1960s, no research on the subject matter has been found in our country's linguistics. Therefore, in our study, it is aimed to mention and exemplify the concept of phraseological antonyms and determination methods based on Russian materials. Semantic, morphological and descriptive research methods were used in our study. In the first part of this article, information is given about the historical development of phraseological antonyms research. In the second part, the concept of phraseological antonyms is explained and the determination methods of such idioms are mentioned.

Keywords: phraseological antonyms, Russian language, phraseological enantiosemy, phraseology, antonyms